

Ramutė Dragenytė

EILĖRAIŠČIAI

Gyčio Norvilo poezijos rinkinio Skėrių pusryčiai (2006) recenzija

„aš jau turiu savo balsą subrendau“, – rašo Gytis Norvilas viename eilėraščių antrame poezijos rinkinyje *Skėrių pusryčiai* (2006). Rašo ne apie save, rašo ironizuodamas „knaipėje“ sėdinčius poetus, dirbančius savo reklamos agentais vadybininkais. Tačiau ir pats autorius jau debiutinėje knygoje *akmen-skeltės* (2002) prabilęs savu balsu, naujoje rinktinėje jį, galima sakyti, subrandino. Knygą sudaro keturi skyriai, skirtingi, bet visuma – sistemingas chaosas, kitaip tariant, tvarkingai ir saikingai materializuotas. Epigrafu pasirinkta ištrauka iš Joelio knygos *Skėrių rykštė* byloja apie evoliucijos grandinę, parodančią ir paties autoriaus bei jo tekstų santykį su avangardine tradicija, su esamais teksta (plačiąja prasme), kurie postmoderniai perdirbami per šiuolaikinę, aktualią, netgi vizualią autoriaus akies prizmę. Poezija eksperimentinė, nestokojama žaismo ir grakščios ironijos. Matyt, naujasis amžius (kur jau ten amžius – visas tūkstantmetis) neišvengiamai reikalauja pokyčių ir savitų naujovių, nors tos naujovės dažniausiai esti išryškinti, savaip interpretuoti tam tikri buvę periferiniai reiškiniai.

G. Norvilo knygoje esama nemažai aluzijų į XX a. pradžios lietuvių (ir ne tik) avangardistų kūrybą. Knyga iliustruota paties poeto piešiniais. Iliustracijos ne šiaip sau – jos papildo tekstų turinį, kai kuriais atvejais net iškalbingesnės už žodžius. Tokie autoriaus bandymai primena rusų kubofuturistus, kurie buvo pamėgę ne tik rašyti, bet ir piešti, tiksliau, jie buvo ir dailininkai, ir rašytojai viename. Turėjo jie susikūrę tokią sąvoką „zaum“ (autorius A. Kručionychas), reiškiančią tai, kas yra iki proto, iki suvokimo (pvz., G. Norvilo eilėraštis „dyla“: „nežinau kaip užrašyti tylą“, p. 55). Dėmesys pirmapradei iracionaliai stichijai, mitui, žodžiui, pavienei raidei, kaip kuriančiai materijai, būdingas ir G. Norvilui, eksperimentuojančiam raštu, rašymo galimybėmis, vietomis vartančiam, „čiupinėjančiam“ paskirą žodį („geriu ir gėriuosi – mes visi geriame“, p. 47), žaidžiančiam raidėmis, skiemenimis, desenantizuojančiam žodžius (diseminacija – prasmų išbarstymas):

*tolko posle dam
po sledam*

(p. 58)

Arba:

– koks jūsų santykis su makabrybe?
– kaip žydinčio aguonų lauko su miesčionišku gyvenimo
būdu... reikalauju avokado vaisių ir
advokato.
tik ne to, kuris buvo praeitą kartą.
– kodėl?
– kodėl jis dvokė, klausiate?

Knygos dalį „Ketvirčiavimas“ sudaro tekstai, į kuriuos reikia žiūrėti. Tai reiškia – būtina priešaky turėti ir matyti tekstą ir suvokti (atkoduoti, o gal priešingai – užkoduoti) ženklų sistemą. Pavyzdžiui, tekstas vadinasi „paukščio skeletas“, jame erdviškai išdėstyta alfa raidė, kažkas papaišyta ranka (autentiškas autoriaus raštas irgi byloja savitą kūrimą, piešinėliai primena *parašus*, tarsi pirmųkščio žmogaus liudijimas ant olos, kurioje susikerta idėjų ir jų raiškos laukas, beje, kiekvienas piešinėlis turi tą idėją reprezentuojantį pavadinimą). Vienintelė, išskyrus pavadinimą, logiška frazė yra „o pradžioje buvo kaulai“. Ši frazė pasiduoda gan plačiai interpretacijai (Biblija, mitas), priartinančiai prie pačios kalbos ištakų, prie pirmųkštės egzistencijos, netgi raidė „o“ pavartota turbūt ne šiaip sau, nes ji yra pirmoji raidė. Taigi tokie konkrečiosios poezijos tekstai yra simpatiški, pasiduodantys mąstymui. Konkrečioji poezija turi savybę išryškinti tikrovės, kartais visiškai buitinės, socialinės, formas, suteikti jai prasminį turinį, aktualizuoti idėją, metaforiškai kalbant – ištraukti poezijos šaknį. Daugeliu atvejų autoriui tai pavyksta, kai per daug neužsižaidžiama pakartojimais.

Nors konkrečiosios poezijos užuomazgos yra susijusios su avangardu, tačiau kaip reiškinys, apibrėžtas manifestais, susiformavo maždaug šeštąjį XX a. dešimtmetį. Reiškinys prigęsęs, bet iki šiol tokia poezija nepraranda aktualumo, nes eksperimentai visuomet intriguoja, suteikia šviežumo tradicinei lyrikos erdvei. Pernai Jurbarko Šiaurės vasaros forume danų rašytojas Nielsas Lyngsø (Nielsas Lyngsio) pristatė savo knygą *Morfeus (Morfijus, 2004)*, parašytą įvairiomis kalbomis, neturinčią nei pradžios, nei pabaigos, nei numeracijos. Pati knygos struktūra byloja rašto, kaip nesibaigiančio proceso, koncepciją. G. Norvilo knyga labiau tradicinė, neperžengianti knygos ribos, bet išlaisvinanti kalbą ir sukelianti efektą, nors tas efektas kartais gali būti ir estetiškai „nepadorus“: „ten ratu įsibridę vaikai / nudegusiom kojom lig kaulų vytelių“ („ekspresionisto ritualas“, p. 31).

Ekspresionizmo, futurizmo ir kitokių -izmų (katekizmas, pilnatizmas) tendencijų knygoje esama apščiai. Autoriui nesvetimas simultanzizmas (skirtingų erdvių, laiko ir vaizdinių derinimas), parataksinis rašymas (vienu metu tarpusavyje nesusijusių veiksmo, reiškinių fiksavimas), kai tuo pat metu galima skaityti skirtingus tekstus – vienas tekstas kairėje, kitas dešinėje arba tekstas kaip veidrodinis atspindys. Supinami veiksmožodžio laikai, supoetinama liepiamoji (eil. „didžiojo tratiko kalbėjimai į tuštumą“, p. 41), tariamoji („buto remontas“, p. 35) nuosakos, įvedami paradoksalūs dialogai (pvz., „iš nebylio apklausos protokolo“, p. 80) su aleatoriniais tarpais, pleištais, reikalaujančiais skaitytojo atidos. Pirmojo autoriaus rinkinio turinį sudarė akmen-skeltės, pleištai, už-kalbėjimai, antrame – stuburėjimas, ištinimai, t. y. kalba traktuojama it koks biologinis procesas, kompostas, reprezentuojantis kūniškumo fragmentaciją, o kartu skaudžią mirties ir niekėjimo ekspresionistiškai išreikštą temą.

Tekstų struktūra įvairi. Trumpi trieiliai „vyzdžių barstymai“ primena haiku, nors ir ne visi jie įtaigūs. Geriausi tie, kuriuose nėra daug metaforų, kuriuose aiškiai ir skaidriai mintis artėja į metaforą, paradoksa, netikėtą palyginimą:

*minu šieną
dangaus druskos gabalas rankoj
žiogų kaulai traška*

*sniegas pirmas
peša ir peša
vis peša ir peša
dievas vogtas Vievio vištas*

(p. 21)

*senutė bešnabždanti troleibuso stotelėj:
meldžiaus meldžiaus
visą gyvenimą
ir vis tiek turiu mirti*

(p. 22)

G. Norvilo rinktinę galima padėti šalia tokių knygų kaip S. Poisson *Pasienis* (2006), B. Januševičiaus *0+6: eilėraščiai-daiktai* (2006), J. Jackevičiaus *Vabalas smegeninėje / a Bug in the Brain* (2007) ir kitų autorių, kurie turi drąsos būti ir sakyti kitaip, rašyti ne eilėraščius, bet *eilėraiščius* (G. Norvilo terminas). Gal atsitiktinis sutapimas, kad į poeziją pradeda migruoti vabzdžiai, paverčiantys tekstus alogiškėmis, bet poetiškai motyvuotomis struktūromis. Anot G. Norvilo, „emigrantai vabzdžiai tarakonai / vertikaliai kerta sienas / nepaisydami vienvės užkardų / nes viskas dabar įmanoma – / mano aš nepasiekiamas net entomologams“ (p. 87). Paradoksalu, kad eilėraštis vadinasi „ramybė“, nejučiom prisimena F. Kafka ir būties metamorfozės, turinčios sąsajų su G. Norvilo išskaidyta tekstų subjekto egzistencija. Matyt, ne veltui kitame eilėraštyje rašoma: „Franzai K. pasislink“. Argi ne tobula eilutė? Ir visai nesvarbu, kad avangardinis dvelksmas primena rašymą iš „second hand“ arba tai, kas lieka nuo skėrių. Svarbu paties autoriaus autentiškas ir gana kūrybiškas santykis su tikrove: „žiūrėt dvi valandas į vieną tašką – / tarkim – į stalo kampą / ir pareikšt – kad matai du dievus.“

Ramutė Dragenytė, „Eilėraiščiai“, *Metai*, 2007, Nr. 3, p. 142–145.